

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БЕРЕЗА К. Ю.,
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985

**ОРГАНІЗАЦІЯ Й ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ
ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ ТА ЗВІДНИЦТВОМ**

Статтю присвячено висвітленню деяких аспектів розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти й звідництвом. Розглядаються організаційні й тактичні особливості пред'явлення для впізнання під час розслідування цього злочину.

Ключові слова: створення або утримання місць розпусти, тактичне забезпечення, пред'явлення для впізнання, слідчі (розшукові) дії.

Статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов расследования преступлений по факту создания или содержания мест разврата, а также сводничества для разврата. Рассматриваются организационные и тактические особенности предьявления для опознания при расследовании этого преступления.

Ключевые слова: создание или содержание мест разврата, тактическое обеспечение, предьявление для опознания, следственные (розыскные) действия.

The scientific article is devoted illumination of some aspects of the investigation of criminal offenses on the facts creating or running brothels and procuring for fornication. The organizational and tactical especially of the producing for identification at the investigation of this crime are examined.

Key words: creating or running brothels, tactical supply, producing for identification, investigating acts.

Вступ. Своєчасне й ефективно проведення слідчих (розшукових) дій завжди є запорукою швидкого виявлення правопорушників. Під час вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, може бути досить велика кількість потерпілих і свідків. Ця велика кількість осіб зумовлює необхідність проведення пред'явлення для впізнання. У свою чергу правильна організація й тактика проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії збільшить імовірність швидкого розслідування досліджуваного злочину «по гарячих слідах».

Стан дослідження. Дослідженням пред'явлення для впізнання займалися такі науковці, як О.Я. Гінзбург, М.М. Гапанович, М.О. Головецький, А.В. Дулов, В.О. Коновалова, Л.Є. Крикунов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, А.Р. Ратінов, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблокова та інші. Проте в їх роботах не приділено достатньої уваги пред'явленню для впізнання під час розслідування злочинів, пов'язаних

зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. У свою чергу в зазначених випадках є певна специфіка застосування відповідних тактичних прийомів, що зумовлено великою кількістю думок щодо суспільно-небезпечної події злочину.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження організації й тактики пред'явлення для впізнання під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом.

Результати дослідження. Згідно з даними Генеральної прокуратури України в 2013 р. вчинено 420 фактів створення або утримання місць розпусти, а також звідництва для розпусти, за якими в 311 випадках було складено обвинувальні акти, а в 2014 р. – 509, за якими обвинувальний акт було складено лише в 321 кримінальному провадженню.

Як засіб отримання криміналістичної інформації пред'явлення для впізнання в правоохоронній діяльності відомий вже давно. Проте до того, як набути сучасного вигляду та стати окремою слідчою (розшуковою) дією, впізнання пройшло тривалий шлях розвитку, процесуального закріплення, відповідного кримінально-процесуального регулювання й тактико-криміналістичного забезпечення. Розкриваючи значення впізнання в процесі доказування, М.С. Строгович вказував на те, що цей прийом відомий протягом тисячоліть, він існував у кримінально-процесуальних системах усіх часів і народів [9, с. 318]. У свою чергу Г.І. Прокопенко визначає його як слідчу дію, що полягає в пред'явленні свідку чи іншої особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності чи групової належності [5, с. 226]. Справді, у процесі проведення цієї слідчої (розшукової) дії під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом відбувається ототожнення певних об'єктів з ідеальними слідами, що залишилися в пам'яті людини.

За типом сприйняття вирізняються об'єктивний і суб'єктивний типи сприйняття. Для об'єктивного типу сприйняття характерна сувора відповідність тому, що відбувалося в дійсності. Особи з суб'єктивним сприйняттям виходять за межі того, що відбулося в реальності, і додають багато інформації від себе (залежно від суб'єктивної оцінки ситуації, упередженого ставлення). Такі особи під час розповіді надають перевагу суб'єктивним враженням про подію, ніж самій події. Вони більше розповідають про те, що відчували або думали в момент подій, про які розповідають [7, с. 214]. Особі пред'являють об'єкти, образи яких вона порівнює з уявними образами об'єктів, які спостерігала раніше, і на цій підставі робить висновок про їхню подібність. У зв'язку із цим не можна забувати, що іноді результати пред'явлення для впізнання, на чому наголошує І.С. Борисенко, можуть бути помилковими як через свідомо неправдиві свідчення особи, яка впізнає, так і у зв'язку з її сумлінною оманною [1, с. 77].

Ознаки об'єкта (особи, речі), який підлягає пред'явленню для впізнання під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, є інформаційною основою його проведення. Через виділення й порівняння зазначених ознак та особливостей образу в пам'яті й об'єкта в натуральному вигляді відбувається встановлення тотожності, подібності або відмінності. Із цього приводу Є.Д. Лук'янчиков зазначає, що впізнання припустимо розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів. Під ознакою розуміють зовнішнє відображення властивостей об'єкта. Якість – це те, що внутрішньо притаманне об'єкту й характеризує його. Сукупність властивостей об'єкта робить його якісно визначеним, індивідуальним. Протягом значного часу властивості об'єкта зберігаються незмінними, мають добру сталість, а ознаки його можуть відносно змінюватися. Це повинно враховуватися під час проведення пред'явлення для впізнання. Специфіка такої ідентифікації полягає в тому, що вона може здійснюватися лише тими особами, які особисто сприймали об'єкт; ідентифікованим виступає образ пам'яті об'єкта, який відбився у свідомості особи, що впізнає, та є недоступним для безпосереднього сприйняття іншими особами [6, с. 6].

Не торкаючись усіх тактичних прийомів цієї слідчої (розшукової) дії, розглянемо особливості її проведення під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утри-

манням місць розпусти та звідництвом. У цих випадках існують певні особливості, що не одержали досить повного висвітлення в науковій літературі.

До кола об'єктів, які можуть бути пред'явлені для впізнання, можна віднести живих осіб; трупи людей і їх частини; предмети й документи; тварин та їх трупи; ділянки місцевості, приміщення та споруди [5, с. 226]. Під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 302 Кримінального кодексу України, для впізнання пред'являються, як показує аналіз кримінальних проваджень, такі об'єкти: живі особи (89%), різні предмети (26%) та інше (приміщення, ділянки місцевості, тварини) (2%).

З огляду на зазначені статистичні дані особливу увагу треба приділити пред'явленню для впізнання осіб. Процес проведення впізнання складається з трьох етапів: 1) підготовка до проведення; 2) робочий етап (проведення впізнання); 3) фіксація результатів. Що стосується організаційно-підготовчих заходів, то, дослідивши їх загальне визначення, надане К.О. Чаплинським [11, с. 21–23], а також застосувавши його до злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, ми визначили такі їх елементи:

- попередній допит особи, яка впізнає;
- визначення місця, часу та способу проведення впізнання;
- створення оптимальних умов для проведення цієї слідчої дії;
- визначення способу фіксації ходу й результатів впізнання;
- добір статистів і понятих;
- підготовка необхідних науково-технічних засобів;
- забезпечення охорони злочинців, які знаходяться під вартою;
- інструктаж усіх учасників цієї слідчої (розшукової) дії.

Розглянемо більш детально деякі з них. Основну роль під час впізнання відіграє психологічний процес формування показань суб'єкта впізнання, який складається з таких факторів: формуючого – сприйняття, запам'ятовування, відтворення; репродуктивного – згадування, словесне відтворення властивостей, ознак об'єкта; впізнавального – встановлення об'єкта, який раніше був сприйнятий (спостерігався) шляхом порівняння з тим, який пред'явлений. Людина сприймає навколишній світ органами чуттів, які формують суб'єктивний образ об'єкта в пам'яті, тому важливе значення має попередній допит.

Допит, що передує впізнанню живих осіб під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, повинен бути спрямований на з'ясування: а) обставин, за яких впізнаючий бачив особу у зв'язку зі злочинном; б) зовнішності та прикмет цієї особи; в) психологічного стану впізнаючого; г) його фізіологічного та психічного стану (зір, слух, особливості пам'яті тощо). Під час з'ясування зовнішності та прикмет особи, яка підлягає впізнанню, слідчий повинен детально допитати свідка про загальні й характерні її риси. При цьому необхідно користуватися даними словесного портрету, проте в загальноживаних виразах. Треба детально допитувати щодо зросту, будови тіла, віку, типу обличчя, кольору, волосся, шкіри й особливих прикмет (шрами, родимки, бородавки тощо) [3, с. 285].

Під час з'ясування обставин, за яких свідок бачив ту чи іншу особу в зв'язку зі злочинною подією, слідчий повинен допитати його й про місце спостереження (точне місце знаходження, розташування щодо інших об'єктів, де саме це відбувалося (у приміщенні, на вулиці, у лісі) тощо). Треба встановити, на якій відстані та протягом якого часу свідок спостерігав об'єкт, яка була погода, освітлення; у якому стані перебував злочинець (стояв, сидів, рухався чи перебував у стані спокою). Ці обставини необхідно з'ясувати насамперед, оскільки може виявитися, що свідок у міру певних об'єктивних чи суб'єктивних факторів не міг правильно й повністю сприймати ті чи інші зовнішні прикмети [3, с. 285].

Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання, на чому наголошує Ю.А. Чаплинська, може зумовлювати небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання із часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність впізнання прямо залежить від фактора часу. Впізнання може проводитися як за місцем проведення досудового слідства, так і на місці події, якщо ця обстановка є сприятливою для спостереження й порівняння ознак об'єк-

тів [2, с. 302]. Тому визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання є важливим підготовчим заходом, який має бути спрямованим на те, щоб впізнання проводилося за часом, якомога ближчим до моменту сприйняття злочинної події.

Відповідно до ст. ст. 228, 229 Кримінального процесуального кодексу України об'єкти мають пред'являтися в числі інших однорідних речей одного виду, якості й без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. Під час групового пред'явлення об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта. Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється разом з іншими особами тієї ж статі в кількості не менше трьох, які не мають різких відмінностей у зовнішності та одязі.

Якщо особа, що пред'являється для впізнання, має особливі ознаки, помітні на відкритих частинах тіла, необхідно обрати такий спосіб її пред'явлення, який приховував би їх (шрам на шії – усі особи, що пред'являються для впізнання, повинні бути одягнуті в речі, що закривають місце шраму; специфічна родинка чи шрам на висковій частині голови – усі одягнуті в головний убір чи зі спеціальною зачіскою). Таку ознаку можна показати вже в перебігу слідчої (розшукової) дії, коли впізнавач вказує на особу та звертає увагу слідчого на наявність певної особливої ознаки. Якщо таку ознаку неможливо приховати, є сенс провести освідування в присутності особи, що раніше помітила таку ознаку й описала її в протоколі попереднього допиту (безперечно, враховуючи морально-етичну сторону проведення цієї дії).

Спостереження за поведінкою підозрюваних, як зазначає С.М. Стахівський, дозволяє слідчому помітити за виразом обличчя, жестами й іншими ознаками, що злочинці намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі. Такі дії повинні негайно присікатися, оскільки будь-яке зволікання з боку слідчого тягне за собою непередбачувані наслідки [8, с. 52]. Крім того, необхідно стежити за поведінкою свідків і потерпілих, а також за поведінкою підозрюваних. Адже в деяких випадках потерпілий або свідок через певні обставини заперечує, що упізнав злочинця, хоча його емоційна реакція свідчить про протилежне. Слідчому в таких випадках необхідно його заспокоїти, дати можливість відчутти підтримку та захист із боку правоохоронних органів та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом, об'єктами впізнання можуть бути різноманітні речі. До них можна віднести засоби вчинення правопорушення, одяг потерпілих чи підозрюваних, речі й інші об'єкти, які пов'язані зі злочинною подією, тощо. Знаряддя вчиненого злочину бажано пред'являти не тільки потерпілому, а й підозрюваному, а також іншим особам, які могли раніше бачити цей предмет.

Впізнання речей, як зазначає К.О. Чаплинський, складається з таких етапів:

- 1) після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету й запрошує понятих та інших учасників цієї слідчої (розшукової) дії;
- 2) усім присутнім слідчий повинен роз'яснити їх права й обов'язки, а також мету, завдання та порядок проведення впізнання;
- 3) слідчий демонструє предмет (документ), що впізнають, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт впізнання може його упізнати;
- 4) слідчий розкладає на робочому столі предмети та пропонує понятим розмістити їх у будь-якому порядку. Після того як об'єкти розміщено, під кожним предметом слідчий проставляє номер і робить відмітку в протоколі. Такий порядок розміщення предметів доцільно зафіксувати фотозйомкою;
- 5) запрошується особа, яка впізнає, до кабінету слідчого, де знаходяться всі учасники впізнання, та попереджається про кримінальну відповідальність;
- 6) слідчий пропонує суб'єкту впізнання оглянути пред'явлені предмети (документи) і сказати, чи немає того, який спостерігався під час злочинної події, пояснити, за якими ознаками він його впізнає. Під час впізнання можна дозволяти особі, яка впізнає, брати до рук

предмети для кращого їх огляду, якщо це не призведе до пошкодження (зміни) їх зовнішніх ознак і стану;

7) після того як особа впізнає предмет (документ), його необхідно сфотографувати масштабним способом;

8) слідчий складає протокол, який підписують усі учасники слідчої дії [10, с. 278–281].

Фіксація результатів пред'явлення для впізнання є заключним етапом слідчої (розшукової) дії, що обов'язково проводиться шляхом заповнення протоколу відповідно до ст. 231 Кримінального процесуального кодексу України. Як допоміжні засоби фіксації результатів і ходу впізнання можуть застосовуватися фотографування, відеозапис або звукозапис. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень за досліджуваною категорією кримінальних правопорушень дозволяє зробити висновок, що під час проведення впізнання використовувалися фотозйомка (21%) та відеозапис (4%).

Висновки. Отже, пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництвом. Це зумовлено великою кількістю очевидців вчинення досліджуваного суспільно-небезпечного діяння. Найчастіше в зазначених випадках проводиться пред'явлення для впізнання живих осіб. Важливе значення має організаційно-підготовчий етап пред'явлення для впізнання. На робочому етапі найбільш доцільними тактичними прийомами є максимальне скорочення часу проведення впізнання, спостереження за поведінкою свідків, потерпілих і підозрюваних.

Список використаних джерел:

1. Борисенко І.С. Пред'явлення для впізнання: аналіз практики розслідування вбивств / І.С. Борисенко // Вісник прокуратури. – 2007. – № 1. – С. 75–79.
2. Криміналістика (курс лекцій) : [навчальний посібник] / О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, К.О. Чаплинський, Ю.А. Чаплинська. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 362 с.
3. Криміналістика : [підручник] / Н.П. Яблоков. – М. : Юристь, 2001. – 398 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
5. Кузьмічов В.С. Криміналістика : [навчальний посібник] / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокopenко. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.
6. Лук'янчиков Є.Д. Пред'явлення для впізнання : [навчальний посібник] / Є.Д. Лук'янчиков, О.М. Моїсєєв. – Макіївка : Графіті, 1998. – 104 с.
7. Маклаков А.Г. Общая психология : [учебник] / А.Г. Маклаков. – СПб. : Изд-во «Питер». 2000. – 592 с.
8. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [науково-практичний посібник] / С.М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
9. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. – 704 с.
10. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : [монографія] / К.О. Чаплинський. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.
11. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання: Навчально-методичний посібник / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 103 с.

